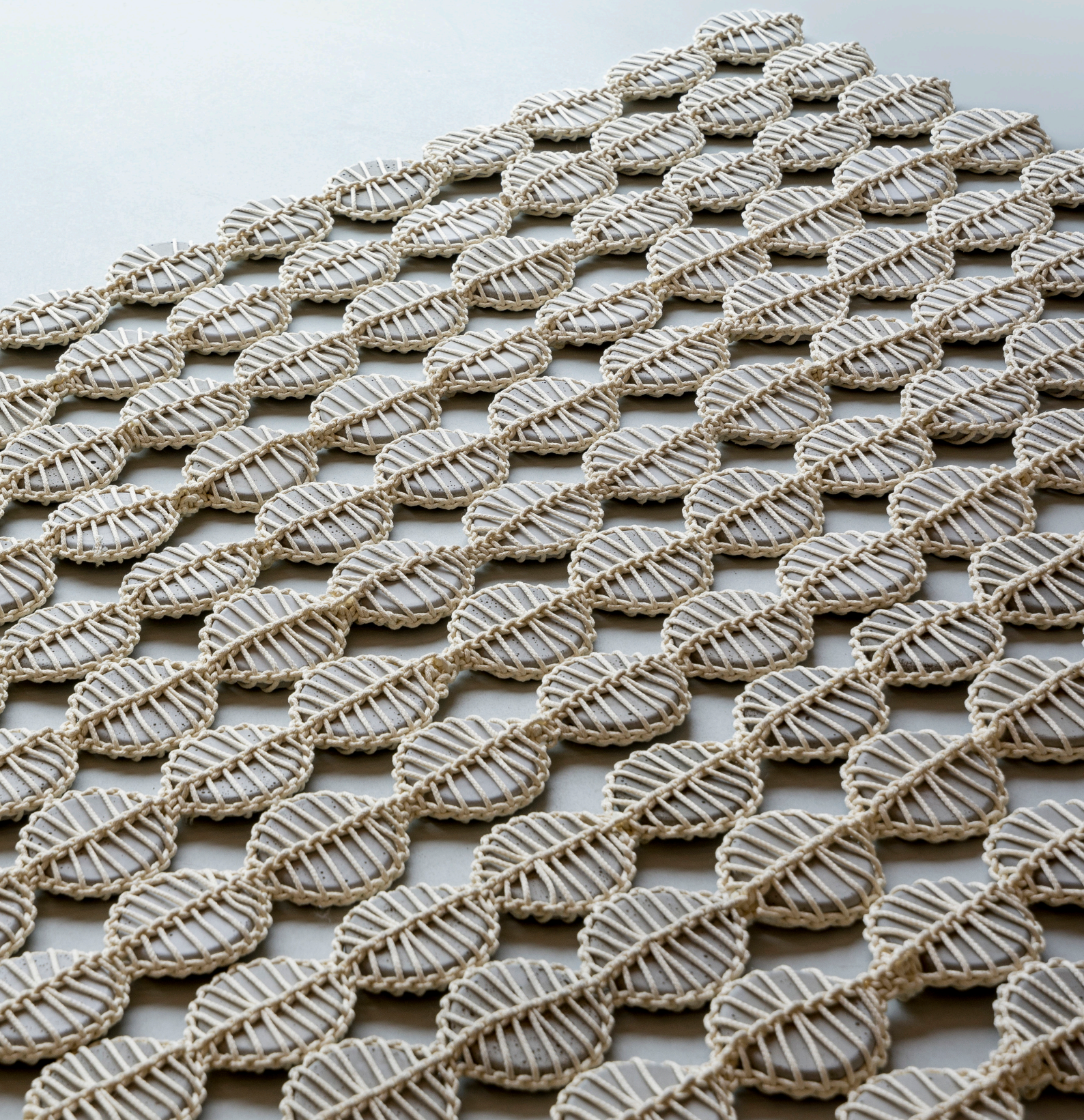

A BURKOLÁS GESZTUSÁNAK LEHETSÉGES ÉRTELMEZÉSEI

Simándi-Kövér Annamária
Doktori értekezés

Témavezető: Harmati Hedvig DLA habil.
MOME Doktori Iskola, Budapest 2019

Bevezetés – a témaválasztás indoklása

Alkotói munkám során gyakran azzal szembesültem, hogy a textilek, a lágy anyagok leginkább valamilyen burokként értelmezhetők. A textilek funkcionális felhasználása körében a burkolás elsődleges feladat. Burokként veszik körbe élet- és lakóterünket, használati tárgyainkat, testünket.

Az autonóm textilek, hátrahagyva funkcionális jellegüket, képzőművészeti műfajjá válva is hordozzák ezt a karaktert. Sőt, a textilek, a kárpitok, amint lekerültek a falak elől, körbejárhatóvá váltak, és a saját tér lehatárolása vált új műfaji sajátossággá.

Doktori kutatásom során ezért a textilhez, a lágy anyaghoz kapcsolódó burkoló gesztusokkal foglalkoztam. Vizsgálatom fókuszában az ember, annak környezete, illetve az emberi test állt. Értekezésemben is erre az emberközpontú szemléletre alapozva elemzem a burkoló gesztusokat, eltávolodva a burkolat primer alapanyagaitól és feltárva ezzel a burok, a burkolás további lehetőségeit.

Megvizsgálom, hogy a burkolás mint gesztus hogyan alakul ki, mi az oka és a célja. Az elemzés két irányú: törekszem a burkon kívülre és a burok tartalmára is vonatkoztatni. Ezzel a kint/bent, belső tartalom/külső forma kölcsönhatását, egymásról nem leválasztható jellegét kutatásom állandó szempontjaként megtartom.

Célom, a burkolás gesztusának elemzése. Az elsődleges értelmezések megállapításait rendszerezem, majd megvizsgálom, hogy ezek, a gesztus mögött jelenlévő okok és tartalmak az általános értelmezésen túl kiterjeszthetők-e tágabb összefüggések rendszerére – ember és természet/természet és épített burkok, egyén és csoport, emberi test – sejt/szövetek összessége, belső váz/külső burok, belső tartalom/külső forma.

A legtágabb értelmezés felől folyamatosan szűkítem vizsgálatomat az ember felé. Megvizsgálom a további közegekben megjelenő gesztusok funkcióit, okait, összevetve a tágabb kontextusban megjelenőkkel.

Megvizsgálom a gesztus létrejöttét egy tág, ember-környezet viszonylattól indítva. Sorra veszem ebben az összefüggésben a burkolás gesztusa mögött megjelenő szándékokat és célokat. Meghatározom az ember által, a környezetben megalkotott burkok létrejöttének feltételeit és okait – környezettől való leválás, a védelem biztosítása, szeparáció vs. csoportba rendeződés, szakralitás, épített burok, stb,m.

A test köré vont burok – ruha – vizsgálatomban nem megkerülhető. Az öltözködés és a társadalom kapcsolatát mint jelrendszert elemzem: a női viselet formai alakulása mint jelrendszer és a nők társadalomban elfoglalt helye és szerepe közötti összefüggést. Az egyén és a társadalom, illetve a társadalom mint burok értelmezési lehetőséget tartom relevánsnak doktori értekezésemben.

A legszűkebb értelmezési közegben magát a testet mint burkot vizsgálom, annak szakrális jellegét fókuszban tartva. A burok-jelleget igyekszem vonatkoztatni egyrészt a testre, testrészekre, az azokat létrehozó apró elemekre, azok rendszerére. Másrészt a test indirekt burok-voltát elemzem: 'test mint a lélek tokja' – emberi test szerepe (vallás)filozófiai szempontok alapján.

A múltból táplálkozó és a jelenben érvényes kulturális, tudományos, filozófiai, anatómiai, technikai értelmezés körén túl, a technikai robbanás következményei a vizsgálat újabb aspektusait kínálják. Felvetődik a kérdés, hogy a jövő víziói – a virtuális tér, a poszthumán megvalósulása – vajon egy új kulturális közeget kínálnak-e, amely újraburkolja eddigi kultúránkat.

Értekezésemben ezeken a lépéseken át vizsgálom a feltételezést, ami szerint a burkolás gesztusa, a burkok létrehozása, azok szerepe a legszűkebb és a legtágabb kontextusban is azonos asszociációk mentén mozog és a legkisebb egységként meghatározott elem funkciója vetül ki az összetettebb egységekre.

Tézis 1. A burkolás mint gesztus, a klasszikus szemiotikai háromszög analógiájára, komplex rendszerként értelmezhető, így vizsgálati módszerként alkalmazható

Mi a burok? A kérdésre nehéz választ adni, általános definíciót adni pedig szinte lehetetlen. Ennek oka, hogy szubjektív asszociációkat kelt és számtalan aspektusból értelmezhető, matematikailag, földrajzi szempontból, kulturálisan, fizikai szinten, anatómiai értelemben, stb. A burok értelmezhető egyfajta láthatatlan erőként, ami összetart például közösségeket. Láthatatlan, bár a természettudományok által leírható, vizsgálható burkok a Földet körülvevő szférák. Ezekon kívül konkrét, vizuálisan is érzékelhető, fizikai, materiális burkok sokasága van jelen környezetünkben.

A különböző kultúrák, a vallások, a szokások, rituálék láthatatlan burokként fogják össze az emberek közösségeit.

Földrajzi buroknak hívjuk¹ a Föld természetes egységét.

Fizikai vonatkozásban beszélünk elektronburokról. Ez az a térrész, melyben az atommag körüli elektronok mozognak².

Matematikai értelemben a konvex burok a legszűkebb konvex poligon, ami a ponthalmaz összes pontját tartalmazza.

Az emberi testet vizsgálva számos burkot találunk. A legkisebb alkotóelemeink, sejtjeink körül. Bizonyos belső szerveinket – a szívet, az agyat – burok veszi körül. Belső, kemény és törékeny vázunkat, lágy, de erős burokként veszi körbe izomzatunk és szöveteink rendszere. Burokban fejlődik a magzat.

Annak érdekében, hogy kutatásom témája – a szerteágazó értelmezési lehetőségek ellenére – behatárolható legyen, megkísérlem rendszerbe foglalni azt. A burkolás mint gesztus vizsgálatához pedig a szemiotikai nézőpont felhasználásával közelítek.

A burkolás gesztusára összetett, a kultúra kontextusában értelmezhető rendszerként tekintek, melynek számtalan megnyilvánulási formája, jele tetten érhető. Kutatásom szempontrendszerét egyrészt Sztjepanov megállapítására alapozom, ami szerint a szemiotika a természetben és a társadalomban előforduló jelrendszerekkel foglalkozik³, másrészt Lotman szemioszféra koncepciójára⁴. Utóbbi szerint a kultúra az emberek közös, intellektuális tevékenysége, melyben az egyén egyszerre hordozója és alakítója annak.

A szemiotika a jelek és jelrendszerek tudománya. Alapvetően nyelvészeti irányultságú volt, de különböző irányzatai mára számos egyéb vonatkozásban is alkalmazható kritérium rendszerré váltak. A jel meghatározására több kísérlet is született⁵, Bense szerint „Elvileg minden tetszés szerinti dolgot jelnek nyilváníthatunk.”⁶ Ahhoz azonban, hogy a jel működni tudjon, szükséges egy viszonyrendszer megléte és a közeg, melyben ez a jelviszony létrejön. A hármas jelviszony a következő: a jelle nyilvánított dolog eszközként hozzárendelődik egy tárgyhoz, egy értelmező számára.⁷

¹ Földrajzi fogalomtár, <http://geogo.elte.hu/segedanyagok/szakmodszertani-felkeszueles-segedanyagai/foldrajzi-fogalomtar/11-foldszerkezet-foldrajzi-burok-foldtortenet> (2018. június 22.)

² Az elektronburok szerkezet, <http://www.mechatronika.hu/wp-content/uploads/2015/09/4-Elektronburok-szerkezete.pdf> (2018.06.24.)

³ Sztjepanov, 1976, 7.

⁴ Szabó, 2004.

⁵ Vö: Peirce, Morris, Horányi

⁶ Bense, 236.

⁷ Uo.

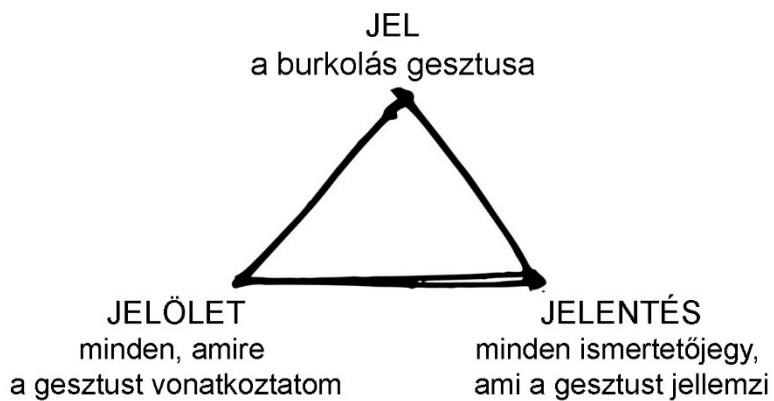

1.ábra

Ez a folyamat Lotman szerint csak egy jel kontinuumban valósulhat meg. Ezt nevezte szemioszférának⁸. Ez egy olyan absztrakt, de valóságos tér, melyben a jel által közvetített üzenet azonosítható és értelmezhető a felfogó számára⁹.

Vizsgálatomhoz a Frege-háromszög¹⁰ analógiájára építve rendszerezem a burkolás gesztusának értelmezési lehetőségeit.

A klasszikus Frege-háromszögnek (jel/jelölet/jelentés) megfeleltetve:

2.ábra

A gesztus maga a jel. A gesztus jelentése minden olyan jegy, ami jellemzi azt: valamilyen határoló réteg – materiális, vagy immateriális – jelenléte, amely a közegből leválaszt egy részt, valamilyen céllal: szeparáció, védelem, konzerválás, összegyűjtés, stb. A jelölet pedig amire mindezt vonatkoztatjuk, ez esetben a korábban meghatározott, tág értelmezési lehetőségtől, az indirekt és a direkt burkokat vizsgálva, a szűkebb felé haladva – univerzumtól az egyénig.

⁸ Szabó, 2004.

⁹ Vö: Prieto

¹⁰ Gottlob Frege, német matematikus nevéhez fűződik a jelrendszerek felépítésének megállapítása

Tézis 2. Kulturális burok - A gesztus legtágabb értelmezési lehetőségének tekintem azokat a nem kézzelfogható jelenségeket és hatásokat, melyek csoportkohéziós erővel bírnak, ezáltal emberek közösségeit 'burkolják' be.

2.1 Immateriális burokok – a világ létrejötte

„A vallásos ember számára a tér nem homogén.”¹¹ Azaz a kaotikus és heterogén világban való megmaradás záloga a tér tagolása. A vallás olyan erőként van jelen, ami egy közösség számára megnyugtató választ ad az ismeretlen felosztásával kapcsolatban. Számos teremtésmítoszban fellelhető a gesztus, mely körbefog, ezzel szeparál, így ideális körülményeket teremt a világ létrejöttéhez. A földi élet megvalósulását, megteremtését a fölé boruló égbolt létrejötte előzi meg, mintegy burkot képezve fölötte, ami alatt biztonságban alakulhat az új világ. Európai és keleti teremtés történetekben is találhatunk számos, konkrét burokként értelmezhető égbolt értelmezést.

Burokká váló testtel találkozhatunk az egyiptomi teremtés történetben¹², ahol Geb és Nut, föld és ég, kezdeti szoros egységének felbomlásakor – ég és föld különválásakor - Nut hatalmas ívben meghajlott testével borul Geb fölé.

3.ábra

A germán teremtésmítosz¹³ szerint a világ kezdetén keletkezett Ymir, az óriás. Az istenek később belőle teremtették a földet, koponyájából az égboltot.

A hinduizmus Isteni Hármasságának egyike Visnu. Az ő szimbóluma a föld. Az ő feladata a megteremtett világrend fenntartása és ő támasztja meg az ég boltozatát.¹⁴

A tojás, a keletkező élet burka jelenik meg kínai mítoszokban¹⁵, ketté válva, alsó részéből keletkezett a föld, fölé boruló üres héjából az ég. Európában hasonló történetet találunk a Kalevalában is:

¹¹ Eliade, 2014, 15.

¹² Teremtéstörténetek, 1993, 39.

¹³ Teremtéstörténetek, 1993, 70.

¹⁴ Dr Héjjas, 2007, 48.

¹⁵ Uo.51.

„Tört tojásnak alsó fele Válik alsó földfenékké, Tört tojásnak felső fele A fölöttünk való éggé,”¹⁶
Számptalan változata ismert az ősi, tibeti bon mítosznak, ami szerint a világ egy kozmikus tojásból keletkezett. Amikor eltört, héja kívülről a szellemek birodalma lett, belülről rontás és gonoszság lepte el.¹⁷

Laoszon úgy tartják, az isten egy hatalmas pók hálójából vonta fel az égboltot a föld fölé. Az észak-amerikai irokézknél az ég egy hatalmas üst teteje. Az uráli nomádok szerint az égbolt sáttortetőként borul a földre, melynek egyik sarka szabadon lebeg.¹⁸

Ez a néhány példa is szemléletesen mutatja a világ keletkezésével kapcsolatos elképzeléseket. Minden történetben vannak közös mozzanatok, ám külön-külön, adott kulturális rendszeren belül értelmezhetőek igazán – miért pont üst, miért pont pókháló, stb az, ami a védő burkot megtestesíti. Ami a fenti történetekben univerzálisan értelmezhető, az a burkolás gesztusa. A kezdeti homogén közeget egy isteni erő tagolja, valamilyen burkot kialakítva, melyen belül elkezdődhet a világ megteremtése, kizárva az ismeretlenben rejlő veszélyeket.

A történetekben megjelenő és a világ keletkezésében résztvevő emberi alakok, illetve testek pedig összecsengenek a szemiotika 10. törvényével:

„Az ember természetes jelrendszereiben szemantikai kapcsolat létezik a mikrokozmosz (az emberi test és lélek szervezete) és a makrokozmosz (föld, mennybolt, égitestek) között.”¹⁹

¹⁶ Uo. 99. ford.: Vikár Béla

¹⁷ Nagy, 2000, 41.

¹⁸ Gilles (szerk.), 1991.

¹⁹ Sztjepanov, 1976, 176. Még akkor is, ha a nyelvi és nem nyelvi szemantika között különbséget kell tennünk

2.1.1 Láthatatlan, de vizsgálható burkok

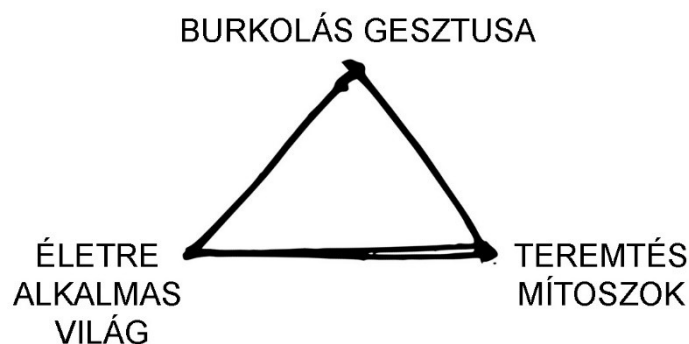
A különböző kultúrák teremtéstörténeteiben olyan magyarázatokat találunk, melyek a fejlődés/kultúra egy korai szakaszában adnak választ a világ működésére és felépítésére vonatkozó kérdésekre. A tudományos és technikai fejlődés később bebizonyította, hogy a mítoszokban szereplő, szimbolikus burkok – melyek az élet létrejöttét biztosítják – funkciójához hasonló, vizsgálható burkok valóban léteznek.

Az északi mágneses pólust a XIX. században elején fedezték fel.²⁰ Ez a bolygónkat körülvevő mágneses burok egyik pólusa. Ez az a köpeny, amely megvédi a Földet az űrben zajló romboló folyamatoktól, valamint a bioszféra élőlényeiének tájékozódását segíti. További hatalmas léptékű burkok a Föld természetes egységét alkotó szférák. Részei a szilárd földburok (litoszféra), a folyékony vízburok (hidroszféra) és a gáznemű légkör (atmoszféra). Ezek egymással kölcsönhatásban alakulnak, ebben az összetett burokban működik a bioszféra. Maga a Föld is többszörös burkokból épül fel. A gömbhéjak az összetevők sűrűsége szerint rendeződnek, a gravitáció és a forgás következtében. A Föld esetében három gömbhéjat különböztetünk meg: földkéreg, földköpeny, földmag.²¹

A földi élet kialakulásához szükséges, speciális körülményeket a bolygót körülvevő és azt alkotó burkok biztosították. Az ember korai őse azonban továbbra is a környezeti erők veszélyeinek kitéve élt. Mivel idegrendszerünk viselkedést irányító szervei jórészt gátló szervek, az ember viselkedését a passzív megoldások is jellemzik. Az ember őseinek védelemre volt szüksége. Ezt biztosították kezdetben a barlangok. A barlang a védelem, az eltávolodás eszköze. Szerszám, ami hidat képez ember és környezete között. Így a külső kontroll csökken, az autonómia nő és kialakulhat a belső irányítás.²² A barlang által biztosított burok nem passzív. Tagol, összeköt és szeparál. A természeti környezet zsúfoltságának ellentéte, mely lehetővé teszi az értelmi fejlődést, az absztrakt gondolatok kialakulását. A védett belső térnek köszönhetően megvalósulhat a nyugodt alvás, ami garantálja a fantázia, a tudattalan működések fejlődését. Mezei szerint az ontogenezis hatékonysága akkor nő, ha a szervezet átmenetileg szeparálódik a külső környezeti hatásoktól.²³

Az ember őse csoportban élő állatok leszármazottja. Az életben maradáshoz szükséges védelem biztosítása mellett, a közösségek kialakításának evolúciós igénye hozta létre az absztrakciós képességet. Ez volt szükséges ahhoz, hogy kialakuljanak azok a hiedelmek és rítusok, melyek követése az ősi társadalmakat összetartotta.²⁴ Ezek az immateriális burkok már a valóságot tagolták és segítették a benne való mozgást.

„Aki beleszületik egy csoportba, azt körülveszi az adott kultúra oltalmazó burka, amely védi és persze korlátozza is a személyes életét.”²⁵

²⁰ Sir James Clark Ross (1800-1862), sarkkutató, az angol haditengerészet tisztje 1831. június 1-én fedezte fel

²¹ Mészáros, 2001, 21-30.

²² Mezei, 1996, 15.

²³ Mezei, 1996, 9.

²⁴ Csányi-Tóth, 2017, 19.

²⁵ Csányi-Tóth, 2017, 68.

4.ábra

Az élet kialakulásához védő burokra volt szükség. Ezeknek a burkoknak az egyik csoportjába sorolom azokat a láthatatlan, de mérhető/vizsgálható burkokat, melyek az élet fizikai, kémiai, biológiai feltételeit garantálják, a másikba a különböző vallások teremtésmítoszaiban megjelenő, hasonló funkcióval rendelkező burkoló gesztusokat.

A már kialakult bioszférában az ember ősének azonban továbbra is védelemre volt szüksége, amit a barlangok biztosítottak számára. Ebben az összefüggés rendszerben a burkolás gesztusa a jel, jelölete a barlang, jelentése pedig az ontogenezis biztosítása.

5.ábra

2.2 Matriális burkok – ember és környezet

A közös kultúra alatt élők alkotta közösség, a Heidegger-féle lakozás értelmében él: lakni, annyit jelent mint emberként élni, a lakozás lényege pedig az óvás. Azaz védve – körülkerítve – lenni. A halandók pedig a növekedésre képes dolgokat ápolják, melyek nem növekednek, azokat létesítik. Az ápolás és a létesítés együtt az építés.²⁶

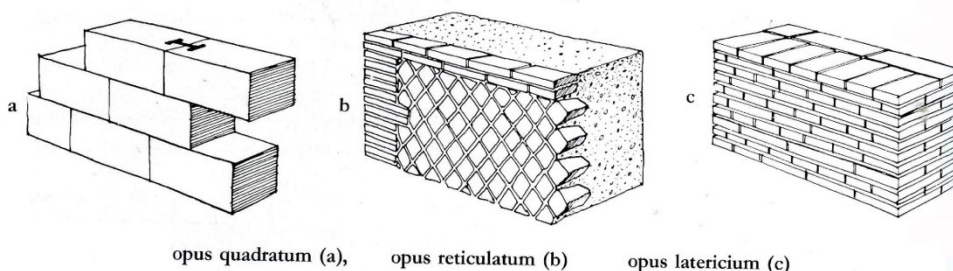
A kultúra, a közös hiedelmek láthatatlan burka alatt élő közösségek azonban heterogének. Ezért a közösséget alkotó kisebb egységek és az egyének is elhatárolódnak társaiktól. Ennek eszköze az épített burok. Mezei a barlangot és minden későbbi épített architektúrát ennek a kettősségnek – védő eltávolodás+kapcsolódás – eszközeként kezel. „az épület az ember egész mivoltával, testi és lelki szervezetével rokon szervezet.”²⁷

Értelmezési rendszeremben a közös kultúra által összefogott közösségek végső, vagy átmeneti letelepedésekor (földművelők, vagy nomádok) létrejövő épített burkokat az életet biztosító immateriális burok matriális megnyilvánulásának tekintem.

Az ember számára biztonságot jelent körülhatárolva lenni. Ezen kívül az (ön)definícióban is segít. Flusser, a nomád szó etimológiáját vizsgálva mutat rá, hogy ezt a kifejezést a letelepedett görögök olyan emberekre használhatták, akik helyüket, a számukra kijelölt határaikat keresik. Ezek nélkül ugyanis nem definiálhatók. Akik letelepedtek önmaguk határait falak építésével jelölték ki, „elhatárolják magukat a világtól, hogy azonosítani tudják magukat.”²⁸ Azaz a falak leválasztanak (magánszféra // nyilvánosság, gazdaság // politika, elméleti // szakrális), és biztonságot adnak. Ebben a közegben lehetőség nyílik az önmeghatározásra. A külvilággal való kapcsolatot pedig a fal nyílásain keresztül tartható.

Az épített architektúrák eleinte a természetes környezetben megtalálható alapanyagokból készültek. Gottfried Semper szerint az első térhatárolók, azaz falak növényi és állati eredetű anyagokból, fonással, szövással jöttek létre. Elmélete bizonyítékeként az 1851-es Világkiállításon bemutatott gyékény kunyhókat tekintette.²⁹ Az igények és a technológia változásával a fal anyaga megváltozott, de a Semper-féle lényege, azaz a tér leválasztása megmaradt. Ezen kívül az ősi struktúra új anyagokban jelent meg³⁰. Szövött struktúrákat idéznek a római (tégla)falszerkezetek (Opus latericium, az Opus reticulatum, az Opus spicatum).³¹

6.ábra

Majd később, az új anyagok, mint a vas, a beton, az acél és az üveg, a karbon szálak stb. újabb lehetőségeket adtak a régi struktúrák építészeti alkalmazásához. Az innovatív anyagok tradicionális technikákkal való ötvözésére számos példát találhatunk az építészetben.³²

²⁶ Heidegger, Magyar Építőművészet melléklete, 2003/1

²⁷ Mezei, 1996, 19.

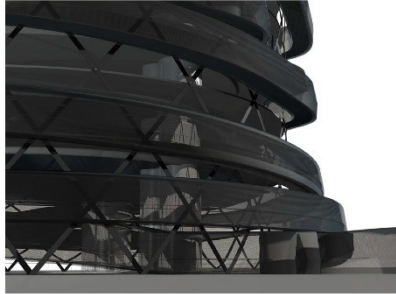
²⁸ Flusser, www.artpool.hu/Flusser/Flusser.html (2018.05.02.)

²⁹ Semper, In: Mallgrave, 2006.

³⁰ Mothersill: A Critical & Historical Studies Masters Dissertation, <http://www.pipmothersill.com/files/philippa-mothersillthe-material-choice---innovations-in-textile-applications.pdf>

³¹ Művészeti lexikon

³² Vö.: pl.: Peter Testa, Carbon Tower, Thomas Heatherwick, Boiler Suit, Guy's Hospital, London, UK

7.ábra

8.ábra

Az épített architektúrák alapanyagainak változását követve felismerhető az ősi szerkezetek folyamatos jelenléte. Mindez a szemiotika törvényei közül a funkcionális szemantikát példázzák. Akkor figyelhető meg, ha egy dolog, vagy tárgy helyébe, azonos funkcióval, de fejlettebb technológiával lép az új. Ilyenkor az új eleinte a régi formáját viseli magán. Ez a fajta szemantika az anyagi jelrendszerekben következtesebben nyilvánul meg, mint a nyelvi rendszerekben.³³

Az ember a civilizáció fejlődése során egyre tökéletesítette azokat a burkokat, melyek védelemül szolgáltak a környezet erőivel szemben. Ennek a szeparációnak köszönhetően fejlődhetett az elme. A burkok egyre szűkültek, míg létrejöttek az épített architektúrák, melyek határai az öndefiníció eszközévé váltak. Ezzel a folyamatosan szűkülő perspektívával az ember kerül a fókuszba.

³³ Vö.: Sztjepanov, 1976, 179-185.

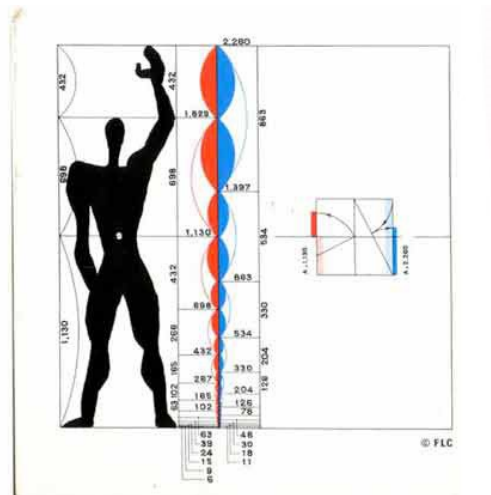
Tézis 3. Burok a test körül – Az ember tagolta és alakította környezetét. Határokat, burkokat hozott létre, hogy védelmet biztosítson magának, hogy megvalósuljon az öndefiníció.
„A tér emberi felhasználása a kultúra egyik jellegzetes megnyilvánulási formája.”³⁴

3.1 Immateriális burkok – tér és test

Le Corbusier a tér használatát ember és épület viszonyában vizsgálta. Célja az épületek ember léptékűvé alakítása volt. Ennek érdekében dolgozta ki Modulor elméletét, melyben leírja az (általában meghatározott) emberi test saját arányrendszerét alapján kidolgozott „antropomorf méretrendjét”.³⁵

LE MODULOR
ESSAI
SUR
UNE MESURE HARMONIQUE
A
L'ECHELLE HUMAINE
APPLICABLE
UNIVERSELLEMENT
A
L'ARCHITECTURE
ET A
LA MÉCANIQUE

LE CORBUSIER

9.ábra

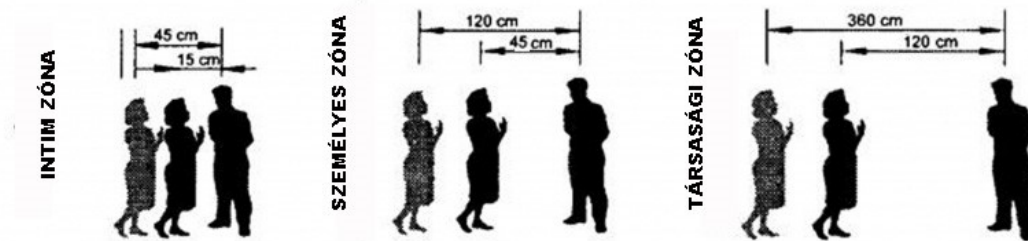
E.T. Hall vizsgálata az emberek közötti interakciók jellegén alapul. A térhasználattal kapcsolatban kiemeli: az emberi test határa nem ér véget a bőrnél.
„az embert egy egész sor táguló-szűkülő, s emellett rengeteg információt szállító burok veszi körül”³⁶

³⁴ Szytepanov, 1976, 23.

³⁵ Szentkirályi, 1980, 332-333.

³⁶ Hall, 1980, 162.

Az ember, teste által a körülötte lévő teret is használja. Ez a tér, illetve a tér tagolása a testek érintkezési jellegével áll összefüggésben. A testek érintkezési területe négy, egymásra épülő burokként elképzelhető.³⁷ A bizalmas távolság (kb.0-45cm) lehetővé teszi a testi kontaktust, ez az intim, személyes cselekvés tere. A személyes távolság (kb.45-120cm) még lehetővé teszi, hogy a résztvevők nyújtott végtaggal elérjék egymást. Ez a fizikai dominancia határa. A személytelen ügyek, a csoportos kommunikáció társasági távolságban (kb.120-360cm) zajlik. A nyilvános távolság még lehetővé teszi a veszély észlelését, de a test egyre veszít érzékelhetőségéből. Hall az ember térigényét a testtérfogat és a személyiség extenziójának összegeként határozta meg és hangsúlyozta kultúránkként eltérő mivoltát, valamint az résztvevők személyisége és egymáshoz való viszonya kapcsolatát.³⁸

10.ábra

³⁷ Hall, a proxemikát bemutató, Rejtett dimenziók című munkájában az egyes távolságok meghatározásához egy bizonyos kultúra jellemzőit használta fel, de hangsúlyozza, hogy ezek a távolságok, kultúránként eltérők

³⁸ Hall, 1980, 160-177.

3.2 Materiális burkok – textil és test

Ha az emberi test körül jelenlévő, anyagi burookra gondolunk, akkor elsők között az öltözködésre asszociálunk. A test körül megjelenő textil buroknak azonban egyéb vonatkozásai is léteznek, például társadalmi vagy transzcendens. A textil egyik fő aspektusa, hogy burkol, körbevesz, tárol valamit, például tárgyakat, atmoszférát, vagy gyakran csak az ürességet, ezzel elkülönítve a helyet, ami így vagy szabadon maradhat környezetétől, vagy éppen lefoglalásra kerül valami számára. A textillel körbevett tárgyak és testek minden kultúrában más-más jelentéssel rendelkeznek. Ugyanakkor vannak szinte állandó, közös jellemzők. Ezek közé tartoznak a születés és a halál alkalmával megjelenő textilek. Az újszülöttet a legtöbb kultúrában textilbe csavarják. A cél minden esetben a védelem, az anyaméh védelmének, melegének pótlása a külvilágban. A halál és a textil kapcsolata szintén több kultúra hagyományai között megtalálható. A holttesteket általában textillel borítják le. Ez jelzi, hogy már nem kell számára a levegő, nem lélegzik többé. A test a koporsóba is textillel beburkolva kerül. Különösen fontos szerepet kapott a textil olyan kultúrák halottakkal kapcsolatos rítusaiban, ahol a holttest konzerválása a túlvilági lét záloga volt. Ezt láthatjuk az ókori egyiptomi, vagy a dél-amerikai múmiák példáin.³⁹

11.ábra

12.ábra

A születés és a halál misztériumában is szerepet kap a textil. Gordon a textilt a transzcendens metaforájának tekinti⁴⁰: az ereklyéket például textilbe csomagolva tartják, mert így megőrizhető annak ereje, ami olyan nagy, hogy puszta kézzel nem ajánlatos hozzáérni sem. A torinói lepel esetében maga a textil az ereklye, mely a modern, tudományos vizsgálatok eredményei ellenére, a hívők körében máig őrzi transzcendens erejét.

13.ábra

Hasonló, spirituális védelemre szolgálhatnak az öltözékek és öltözék kiegészítők is. Számos néphagyományban találkozhatunk az átok, szemmel verés, stb. ellen védelmet nyújtó

³⁹ Vö.: Gordon, 2011, 26-55.

⁴⁰ Gordon, 2011, 248.

ruhadarabokkal. Ezek általában fényes, mozgó, vagy hangot adó díszítések az öltözéken. Ebben az esetben a textil burok távol tartja a transzcendens erőket. Ellenkezője történik, azaz bent tartják a varázserőt a mágikus erővel felruházott női haj eltakarására vonatkozó szokások.⁴¹ A zsidó kultúrában, a kipa viselése (mely héber szó kupolát, égboltozatot is jelent) az égi védelmet jelzi, ezzel biztosítja a lelki biztonságot.⁴² Mivel a lélek lakhelyének általában a fejet tekintjük és ez a testrészünk van a legközelebb az éghez, azaz a Mennyországhoz, a textil fejfedők a spirituális kapcsolatra utalnak. A fedett fő az istennek való engedelmességet jelenti és viselőjét az isten mindenkori jelenlétére emlékezteti – írja Gordon.⁴³

A textil burkok azonban nem csak a test körül, nem csak öltözékként képes a transzcendens megjelenítésére. Személyes, szent teret hoz létre a zsidók fejre borított imakendője. Teret, amelyben bármilyen környezetben helye van az imádságnak. Hasonló funkcióval rendelkeznek a muszlimok imaszőnyegei is. A megfelelő irányba fordítva, tiszta helyet biztosít az imádsághoz. Motívumai gyakran az ima helyét, a hatalmas textilturokkal (kiswah) takart mekkai Kába szentély imafülkéit is megidéz.⁴⁴

3.2.2. *Materiális burok – öltözködés és test*

A testet beborító (textil) burok vizuális határ a test és a környezet között. Azonban nem csak védelmet nyújt és elhatárol tőle, hanem jelzi annak struktúráját is. Az egyén az őskor óta arra törekszik, hogy csoportban éljen. A közösség védelmet nyújt, ugyanakkor univerzálissá tesz. Egyes feltételezések szerint ez a kettősség vezetett az öltözködés kialakulásához. Az egyént óvó csoport kohézióját a közös szertartások biztosították. Ezek gyakorlásához pedig szükség volt valami megkülönböztető testdíszítésre, később öltözködésre.⁴⁵ Az öltözködés, az egyes korok jellemző viselete szorosan kapcsolódik az adott időszak társadalmi berendezkedéséhez, konvencióhoz. Az öltözködés reagál a társadalmi változásokra és viszont.

„mindenféle testen viselt dolog, öltözet beilleszkedik egy normatív és társadalom által szentesített formális rendszerbe.”⁴⁶

A ruha tárgy és jel egyszerre. Bizonyos funkciók egyszerre épülnek tárgyi és jel mivoltára.⁴⁷ Ilyen például a státus megkülönböztető funkció.⁴⁸

Ezért az öltözködést vizsgálatomban egyfajta átkötésnek, lépcsőfoknak tekintem, amely szempontjaim folyamatos szűkítésénél áthidalja a kultúra/társadalom/közösség és az egyén teste közötti lépést.

„Az öltözködés jelrendszere minden ismert társadalomban kitüntetett – bár sohasem az egyedüli – terület volt társadalmi különbségek és összetartozások kulturális jelek segítségével történő kinyilvánítására.”⁴⁹

A test egyes részeinek formája, méretének változása, a test elfedésére használt ruhadarabok alkalmasak rá, hogy rendszerbe foglalva ráismerjünk bizonyos szerepekre, helyzetekre. Ez különösen pregnáns a kronologikus, európai viselettörténet olyan időszakaiban – és különösen a női test és sziluett viszonylatában – amikor a társadalmi berendezkedés, az értékrend jellegében, az erőteljes patriarchális szemlélet mellett az egyenlőségre törekvés is megjelenik. A felvilágosodás olyan változásokat hoz a 18. század végi Európa berendezkedésében, amelyek a szabadságot hirdetik. Ez a szabadság a női testet is megilleti: megszűnik a fűző és az

⁴¹ Gordon, 2011, 104-109.

⁴²Kipá (sapka és kendő viselet) <http://www.zsido.hu/zsido-hitelet-vallas-szokasok-rabbi/zsido-jelkepek/a-kipa> (2018.08.24.)

⁴³ Gordon, 2011, 275.

⁴⁴ Uo.: 262-265.

⁴⁵ Barthes, 1982, 109-110.

⁴⁶ Uo.: 109.

⁴⁷ Vö: Bogatirjov, 1982, 99.

⁴⁸ Vö: Klaniczay, 1982, 23.

⁴⁹ Klaniczay, 1982, 10.

abroncsszoknya viselése. A test valós formáját mutatja, mozgása nem akadályozott. Az korszak berendezkedésben a női test vállalása, valós formájának felfedése, az egyszerű sziluett reagál a korszellem változására, azonban még nem a nők társadalmi szerepvállalásának erősödését jelzi. Ebben az időszakban még mindig az utódok világra hozatala a nők fő feladata.⁵⁰ A 19. század első évtizedében aztán a társadalom semmilyen aktivitást nem biztosít és nem is vár el a nőktől. A női testet ismét részekre osztja a ruha, megjelenik a homokóra sziluett: erősen fűzött test, merevített ujjak, súlyos, bő alsószoknyák. Egyértelműen mutatja, hogy viselője semmilyen munka végzésére nem alkalmas/képes.⁵¹ Ezt követően (az eddigiekhez mérten) gyors változások következnek az öltözködésben. Az 1800-as évek második felére jellemző dinamizmus a társadalmi változások, a nők szerep vállalásának vagy szerep változásának jeleként értelmezhető. A sziluett dinamikus alakulása azt jelzi, elvi síkon már megjelenik a két nem közötti egyenlőség.⁵² Ugyanakkor a sok alapanyagot igénylő női öltözék továbbra is a férfi anyagi helyzetének jelzője. A 19. század második fele látszólag újabb fordulatot hozott: sportruházat készült a nők számára is. Valójában ezek az öltözékek az utcai viselettől alig különböztek, kényelmetlen, súlyos darabok voltak. Vagyis a társadalmi változások, a gondolkodás és az életmód alakulása lehetővé tette a nők társasági és szabadidős tevékenységekben való részvételét, de az aktivitásuk továbbra sem volt kívánatos. Az igazi változást, a század vége felé, a kerékpározáshoz köthetően, a férfi nadrág monopóliumának megszűnése jelentette. Így a nőknek nem volt többé szüksége a mozgáshoz segítségre, a külső kontroll okafogyottá vált. Az időszakot meghatározó eszmék, a darwini evolúció elmélete, a közoktatás fejlődése, az iparosodás, a kapitalizmus formálódása döntő szerepet játszott. A 19. század végétől folyamatosan erősödő emancipáció hatására a reformruha mozgalmak a 20. század elején már elvetik a fűző viselését, kényelmes ruhák használatát hirdetik. A századforduló újabb változást hoz, egyszerűsödik a sziluett, az anyagok könnyebbek. Igazán markáns változást a háború hozott. Az első világháború univerzálissá tette a nőket. Mindent a háború határozott meg. Egyszerű, praktikus sziluett a jellemző, hiszen a legtöbb nő, a férfiak helyett dolgozni kényszerült. A háborút követő időszakban az „I” sziluett divatja már nem a szükség, hanem a bizonyított egyenrangúság és a nyílt szembe fordulás jele.⁵³

⁵⁰ Vö: Broby-Johansen, F.Dózsa

⁵¹ F.Dózsa, 1982.

⁵² Broby-Johansen, 1969.

⁵³ F.Dózsa, 1982.

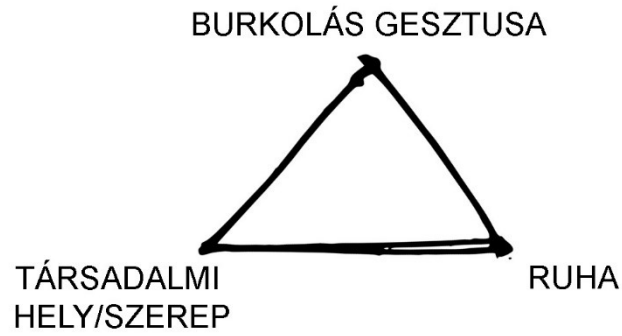

14.ábra

A női sziluettel kapcsolatos periodikus változások a társadalmi szerepvállaláshoz kapcsolhatók. Az olyan időszakokban, amikor a nők kényszerből vállaltak férfi feladatokat, a ruha funkciója volt a fontos. Ésszerű és szükséges volt az egyszerűsödés. Az egyszerűsödés másik oka az egyenrangúság igénye lehet. Ennek érdekében „a női öltözködésben megnyilvánuló szimbolikus tartalmakat vették ideológiai bíráló alá”, melynek eredményeként „a férfi viseleti jeleket eltulajdonító” öltözködési ideológiák alakultak ki.⁵⁴ A férfi nadrág női öltözködésben való megjelenésében pedig az utánczás is megfigyelhető, melynek oka a tisztelet, vagy az egyenlőség bizonyításának vágya. Míg előbbi alárendeltséggel, utóbbi függetlenedéssel jár együtt.⁵⁵ Ennek az időszaknak a változásai – bonyolulttól az egyszerű sziluettig, férfi központú társadalmaktól a női egyenjogúságig – nem egyediek. Az öltözködés sajátos ritmusa látható itt is és mivel „véges számú archetipikus formával rendelkezik”, jellemző rá a ciklikusság.

⁵⁴ Kalniczay, 1982,23.

⁵⁵ Vö: Spencer, 1982, 23.

15.ábra

A test köré kialakított (textil) burkok primer funkciója a környezeti hatások elleni védelem volt. Ugyanakkor eszköz, amely kifejezi a csoporthoz tartozást, az azon belül elfoglalt pozíciót és információt közöl az egyénről is. Az egységes korstílusok megszűnésével a viselet lassan öltözködéssé alakult, az így közvetített információ inkább személyes üzenet: egyénről a közösségnek. Szakrális és transzcendens jelentéstartalma a kultúra és az egyén közötti kapcsolatot szimbolizálja.

Tézis 4. Test mint burok – A test+lélek együttállás a különböző kultúrákban, más-más rendszerbe illesztve, de jelen van

A burkolás gesztusának értelmezését folyamatosan szűkítve, az emberközpontú szemléletet megtartva eljutunk az emberi testhez. A különböző kultúrák eltérően közelítenek a testhez. A keleti és a nyugati filozófiákban más-más megközelítés jellemző. A fizikai és nem fizikai jelenségek közötti különbségeket az ember korán megtapasztalta. Az én kifejezés írásban már az i.e. 7. században megjelent.⁵⁶ Ennek megfelelően a legtöbb felfogás esetében, a test-lélek dichotómia okán a test burok jellege is felfedezhető. Ebben az összefüggésben:

16.ábra

4.1 Testfelfogások a keleti gondolkodásban⁵⁷

A keleti filozófiákban többnyire valamilyen anyag/szellem dualizmussal találkozhatunk, ugyanakkor ezen felfogások bizonyos aspektusai monista jelleget is mutatnak.

A védikus bölcseségeken nyugvó hinduizmus tanításai sokfélék, attól függően, hogy milyen aspektusból tekintenek a valóságra. Azonban van néhány állandó tanítás. Például mindenkiben létezik egy magasabb rendű én (átman, purusa), mely túléli a fizikai test halálát és az újraszületések nyomán kerül vissza az anyagi világba. Ilyen tanítás az is, amely a magasabb rendű, anyagtalan létről szól, ahol a szellem megszabadulhat az anyagi testtől és világtól, így minden szenvedéstől is.

A hinduizmus korai szakaszában, a brahmanizmusban alakultak ki a hindu istenségek. Közülük egy Purusa, a tökéletes istenember. Később, a számkhja filozófiában ez tölti be az ember valódi énjének szerepét, melyet nem érint a születés és a halál.

A számkhja a védikus filozófiák egyik ága. Dualista bölcseség, kétféle önálló szubsztanciát ismer el. Az európai dualista filozófiáktól eltérően azonban nem test/lélek, anyag/szellem dichotómiáról van szó. Ez esetben mindkét tényező szellemi természetű. Az egyik a purusa, a változatlan, passzív egyéni én. A másik pedig a prakriti, a cselekvő, aktív szellemiség, amely a tapasztalható jelenségeket hozza létre.

A tradicionális, Patanydzsali-féle jóga céja pedig a számkhja gyakorlati megvalósítása, azaz a purusa leválasztása a prakritiról.

A hindu filozófiák központi gondolata tehát, a pusztulásra ítélt test, melyhez a purusa a karma által van hozzákötve. Ezért a cél, hogy a purusa ne szolgálja, hanem irányítsa a testet.

A buddhista tanítások szerint nincs maradandó személyiség. Amit én-nek nevezünk, az változó és mulandó, a tudat szennyeződései. Az én-t nem erősíteni kell, hanem eltávolítani, a szellemi

⁵⁶Csányi-Tóth, 2017, 52-66. Vö.: Platón, Arkhilokhosz

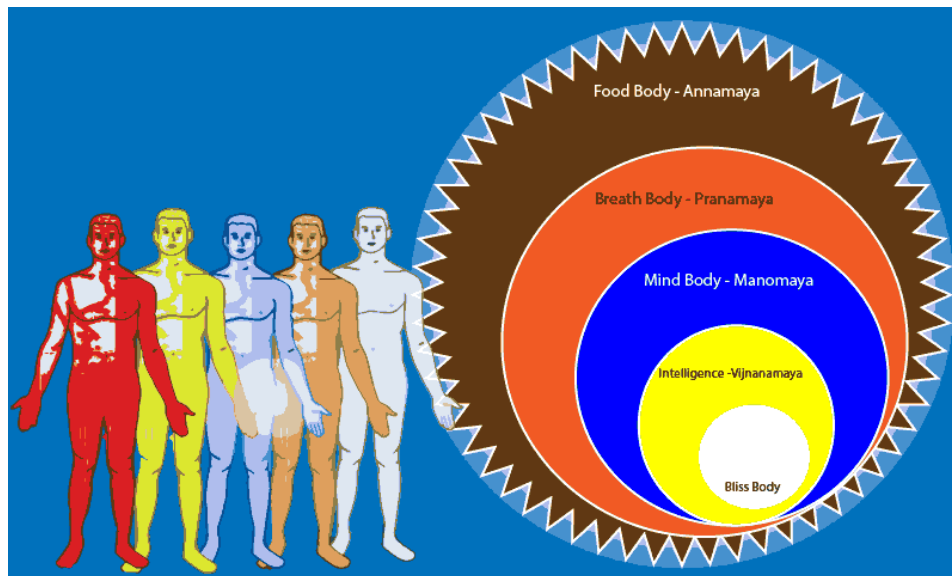
⁵⁷Dr Héjjas, 2007.

fejlődés érdekében. Buddha szerint a test/lélek (náma/rúpa) kettősség Név és Forma kettőssége. Először létrejön a dolog megnevezése, majd a materiális létezés. A náma – lelkiesség összetevői: érzés, érzékelés, szándék, tapasztalat, figyelem. A testiség – rúpa összetevői: a négy őselem és az ezektől függő testi képződmények. Lényünk ezek szerint név+alak, szellemiség+testiség. A szellemiség megnevezi mindazt, ami a testiségben formát ölt.

A konfucianizmus szerint az ember=anyag+lélek. Mindkét rész két-két összetevőből áll: az anyag finomabb összetevője az életerő, a durvább maga a fizikai test. A lélek alacsonyabb rendű része az érzékelés képességét szolgálja, míg a magasabb rendű, az értelem, amely gondolkodik. A halállal a magasabb rendű lélek elhagyja a testet és az égbe száll, míg test és az alacsonyabb rendű lélek a földhöz tér vissza.

4.4.1 Test mint materiális burok

A védikus filozófia szerint az ember a fizikai és mentális test, valamint a tudat együttese. A tudatot pedig elfedi öt kosha, azaz öt burok, a tudatosság különböző szintjei. Ezek a következők: fizikai test (annamaja kosha), energia burok (pranamaja kosha), mentális burok (manomaja kosha), tudatosság burka (vigjanamaja kosha), üdvösség burka (anandamaja kosha). Ezek a burkok hatnak egymásra, kölcsönhatásuk eredménye a tudat, a testhez mérten magasabb rendű tartalom. Tehát ebben az esetben nem a fizikai test mint lelket tartalmazó materiális burok jelenik meg, hanem a tudat burkainak egyike, ami történetesen anyagi.

17.ábra

4.2 Test a nyugati gondolkodásban

A nyugati filozófiákban a test+lélek probléma összetett. A fizikai és a mentális jelenségek vizsgálata leginkább az egymással való kapcsolatuk, egymásra hatásuk jellege alapján zajlott. Az ezzel kapcsolatos vélemények különbsége tagolja a korai dualista⁵⁸ elképzeléseket. A monista álláspont⁵⁹ szerint nincs megosztottság test és lélek viszonylatában, ám abban nem egységesek az elképzelések, hogy a szellemi, vagy a fizikai szubsztanciát tekintik-e egynek, vagy egy ezektől különböző, harmadik szubsztancia két aspektusaként értelmezhető-e a test és a lélek.

4.4.2 Nyugati testképek⁶⁰

„a kereszténység kezdettől fogva a megtestesült és feltámadott Krisztus követését jelenti”⁶¹ A test megítélése azonban nem egységes a vallás történelmében. Már a korai kereszténységben is hangsúlyt kapott Krisztus valódi emberi mivolta, majd fokozatosan a test elutasítása jutott érvényre. A test-lélek hierarchia felszámolásaként tekinthetjük János Evangéliumának kezdő sorait – „Az Ige testté lett, hogy az embert az istenség befogadására képessé tegye” – ⁶²

Az antik elképzelések szerint a test a temperamentumot – ezáltal a viselkedést, a hangulatot, az érzéseket – meghatározó, négyféle testnedv tárolója.⁶³

4.4.3 A test mint materiális burok: Anatómia

A modern, tudományos vizsgálatok eredményei alapján a test valóban többszörös burokként értelmezhető. A rendszertani besorolásban az ember a gerincesek törzséhez tartozik. Ennek megfelelően a belső merev és törékeny vázat veszi körbe a külső, lágy, de ellenálló burok. A test külső környezet felől határoló burka a bőr, mely több réteg egymásra épüléséből áll össze.⁶⁴

A csontvázra tapadó izmok és szövetek rendszere egy mozgékony, teherbíró testet épít fel, amely belső szerveinket tartalmazza. Számos testnedv kering a szervezetben, melyek különböző funkciókat látnak el. A vér keringése a gázcserét biztosítja, nyirokrendszerünk feladata a keringés kiegészítése és a szervezet védekező rendszerének működtetése, emésztőnedveink a táplálék feldolgozásában vesznek részt és így tovább. Belső szerveink egy része burokokban van (agy, szív), vagy hártályk szeparálják őket egymástól, vagy tartják helyükön – hashártlya, rekeszizom. Az embrió, mely egy ideig a megtermékenyített petesejt védő burkában osztódik, a méh védelmében növekszik. A magzat burokokban fejlődve éri el a megfelelő fejlettséget.⁶⁵

Ez a többrétegű burok szerkezet azonban az életet alkotó legkisebb egységeknél is megfigyelhető. A szervezetet felépítő sejtek magja egy kettős membránnal körülvett sejtrész. A sejtmag tárolja a sejt genetikai információját és elhatárolja azt a többi sejtrésztől. Leegyszerűsítve ezt veszi körbe a sejtplazma, melynek burka a sejt hártlya.⁶⁶

⁵⁸ Vö.: Platón, Arisztotelész, Descartes

⁵⁹ Vö.: Berkeley, Spinoza

⁶⁰ Tillmann, 1997, <http://www.c3.hu/~tillmann/konyvek/tavkertes/test.html> (2018.08.25.)

⁶¹ Ih.: uo.

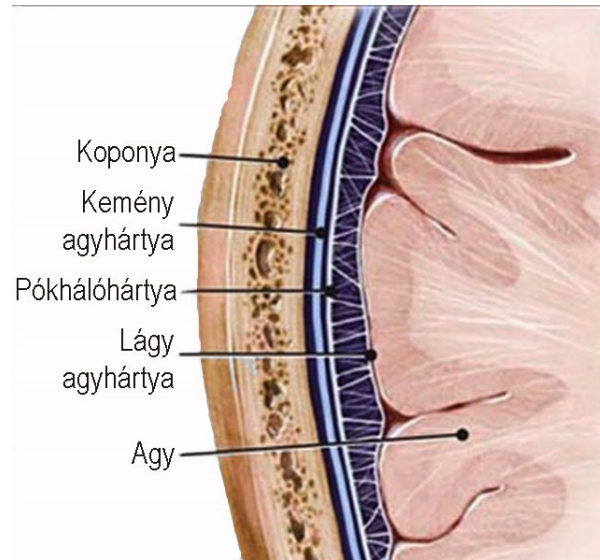
⁶² Tillmann, 1997, <http://www.c3.hu/~tillmann/konyvek/tavkertes/test.html> (2018.08.25.)

⁶³ Vö.: Hippokratész

⁶⁴ Leonhardt, Anatómai II. 1996, 341.

⁶⁵ Donáth, 1983.

⁶⁶ Leonhardt, Anatómai I. 1996, 5-9.

18.ábra

4.3 Test és társadalom

A 20. században sokat változott a testhez való hozzáállás. A tudományos érdeklődés test felé fordulását több tényező indokolta: az új politikai, társadalmi, egészségügyi helyzetek, a fogyasztói társadalom kiépülése.⁶⁷ Jelen kultúránkban a test individualizálódott és az identitás szociális reprezentációjának tekinthetjük.⁶⁸ Én-tudatunk a kora gyermekkori szocializáció során megtapasztalt valóságra szerveződik.

„... ez maga a belső váz, amelyre ráépül a belső világunk a külső ingerek hatására.”⁶⁹

A test identitásunk része. Az identitás kialakulása pedig összefüggésben áll a testi fejlődéssel. A gyermekben elsőként a testhatár érzékelése és fenntartása alakul ki. Később, amikor képes az elvont, szimbolikus gondolkodásra, amely a társadalmi cselekvéseit irányítja, addigi identitása beépül egy szerep-identitásba. A hagyományos társadalmakban a közösség biztosította az én stabilitását. A mai, modern társadalmakban ez problémát jelent. Ebben nyújt segítséget a test, amely az identitás narratívumaként alakítható.⁷⁰ A testet mint entitást kezeljük, ami kialakulóban van és elkészülte után válhat identitásunk részévé. A test projekt, amin dolgozni kell – írja Csabai-Erős. A test ilyen jellegű alakítása azonban különbözik a hagyományos kultúrák módszereitől (testfestés, testmódosítások), melyek a hagyományokból táplálkoznak és a társadalmi normákra épülnek.⁷¹ A modern társadalmakban az egyént a társadalmi szerepek irányítják. A modern ember így felismerte saját testének tudatos alakításában rejlő kapaszkodót. „A modern testek kifejezésformái sokkal inkább a szavak és a szimbólumok felé irányulnak, mint a test egyéb percepció és kifejezési lehetőségei felé.”⁷² Az egyéni jellemzők és a társadalmi szimbólumok az egyén identitásáról árulkodnak. Ebben a kontextusban a test eszköz, amely tulajdonosa által alakítható, így a self meghatározásában kap egyre nagyobb szerepet. Azok, akik elveszítették hitüket a vallási, vagy a világi hatalmakban, a testtel kapcsolatos, új jelentések adhatnak alapot az új öndefinícióhoz⁷³.

Ezek alapján a test leginkább a szociokulturális hatások eredményeként, az identitás szociális reprezentációjaként, más testekkel való kapcsolattartás eszközeként felfogható.⁷⁴

Amellett, hogy társadalmi és szociokulturális dinamika alakítja a testet, hogy az „kívülről teljes meg jelentéssel”⁷⁵, addig a belső tartalom, a pszichés realitás is működik, „ahol a jelentés valamiféle belső dolog externalizációja, ahol a mögöttes jelentést kell megfejteni.”⁷⁶

„A test a különböző energiák végtelen összetettségének és megjósolhatatlanságának terméke. A tudatosság vagy a lélek nem egyéb, mint a test impulzusainak terméke, a test projekciója.”⁷⁷

⁶⁷ Shilling, 1994, 31-36.

⁶⁸ Csabai-Erős, 2000.

⁶⁹ Csányi-Tóth, 2014, 86.

⁷⁰ Csabai-Erős, 2000.

⁷¹ Vö: Tillmann, 1997, <http://www.c3.hu/~tillmann/konyvek/tavkertek/test.html> (2018.08.25.), Tulcsinszkij, <http://www.c3.hu/~prophil/profi021/tulcsiszkij.html> (2019.05.04.)

⁷² Uo. 16.

⁷³ Shilling, 1994, 1-5.

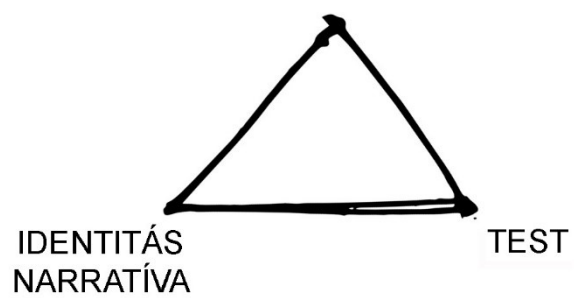
⁷⁴ Featherstone, Hepworth, Turner, 1997.

⁷⁵ Csabai-Erős, 2000, 38.

⁷⁶ Uo.: 35.

⁷⁷ Uo.: 35.

BURKOLÁS GESZTUSA

19.ábra

Tézis 5. A technológia mint új kulturális burok

A burkolás gesztusának legtágabb – a bolygónkra, a kultúrára vonatkozó – és a legszűkebb – test és annak alkotórészeit érintő – értelmezési lehetőségei látszólag egy kört zárnak be. A sejtmag többszörös burkainak felépítése megidézzi a Föld rétegeit, bizonyos esetekben a rétegek funkciója is hasonló. A múlttól, a világunk és kultúránk kialakulásától a gesztus a jelenbe vezet. Olyan jelenben, ahol nem hagyható figyelmen kívül a jövő sem, mivel a technika és a számítógépes technológiák fejlődése egy ideje a jövőt helyezik állandó fókuszba.

Pethő szerint⁷⁸ a posztmodern ott kezdődik, ahol az egyén végleg lemarad a civilizációtól, amit ő hozott létre. „Ennek technológiai háttere az ötödik generációs technikai médiumok”⁷⁹ elterjedése. Flusser már a kilencvenes években a „falak áttöréséről” írt.⁸⁰ A számítógépes és kommunikációs forradalom következményéről, melynek hatására a definiáltságot biztosító, elhatároló falak az áramló információ révén töredezetté, átjárhatóvá válnak. Amely miatt a térbeli és időbeli lokalizáltság megszűnik és „egy konkrét vonatkozásba ágyazottként”⁸¹ tapasztalhatjuk meg önmagunkat. Ez a „környezet változás” pedig hatással van az emberi testre és az én-re is. Az anyagtalanság jellemző a természettudományokban, és észrevehető a testen is. Mindez a számítógépes technológiák fejlődésével terjedt el és az anyagtól való teljes elszakadás ígéretét tartogatja.⁸²

Az élőlények és köztük az ember is azt a környezetet tekinti a valóságnak, amelyhez adaptálódott, amelyet kognitív struktúrái is tükröznek. A kultúra megjelenése azonban bővítette ezt a valóságot: az információk átadása, a kommunikáció különböző formái egy új, mesterséges valóságot alakítottak ki. A technika fejlődése pedig létrehozta a digitális környezetet, amelyben már a virtuális valóság is értelmezhetővé vált. A virtuális valóság befolyásolja az én alakulását. A test az én primer megjelenése. A környezet visszacsatolásai révén, a testről alkotott kép részt vesz az én alakításában. Az anyagi környezet fizikai tapasztalása és az interakciókban résztvevő testek hiányában, a virtuális valóságban a szimbolikus tapasztalatok és a virtuális testek kapcsolatai hatnak az én-re. Sőt, a fizikai testtől teljesen függetlenül alakítható a virtuális test, így a virtuális én az anyagi test meghatározottsága nélkül jöhet létre. Az igény, hogy az ember a virtuális valóságban avatarokat hozzon létre azt jelzi, hogy a testtől teljesen függetlenített szellem még nem elfogadható.⁸³

A jelen anyagi világában való életünk és a kultúránk (még) olyan erősen meghatározó, hogy a virtuális valóság és a virtuális test diskurzusok is ebből táplálkoznak. Nemes⁸⁴ virtuális test reprezentációit a premodern ideológiák újragondolása motiválta. Két perspektívából, egy technofób és egy technofil nézőpontból fogalmazza meg koncepcióját. Mindkettő test reprezentációja elutasítja a test teljes redukcióját.

⁷⁸ Pethő, 1992, 56.

⁷⁹ Vö: Pethő, 1992, 55.

⁸⁰ Flusser, Nomádok 2000, www.artpool.hu/Flusser/Flusser.html (2018.09.02.)

⁸¹ lh.: uo. 31.

⁸² Tillmann, 1997, <http://www.c3.hu/~tillmann/konyvek/tavkeretek/test.html> (2018.08.25.)

⁸³ Lehmann, <http://www.lehmann.hu/digitaliselme/chapter7.html#> (2019.05.16.)

⁸⁴ Nemes, https://issuu.com/szilvinemet/docs/nemes_z_ma_rio_-_techno_hell (2019.05.13.)

Koncepcióját arra alapozza, hogy a technológiával kapcsolatba kerülő ember nem önálló, hanem megszállt szubjektum. A humánszféra és a technoszféra határai feloldódnak és a technológia betör az ember struktúráiba és a >>virtualitás akarására<<⁸⁵ kényszeríti. A virtuális test az anyagtalanságot sugallja, ugyanakkor mégis az anyagi világ eszközei hozzák létre, ott is megnyilvánul. Ehhez társul a technológiával való telítődés. A technofil álláspont a virtuális testet mint az üdvözült testet állítja a középpontba. Ez esetben a test hasonlít az anyagi testre, de minden szempontból tökéletesebb annál: immaterializálódás jellemzi, a testi érzékeknek nincs kiszolgáltatva. Akár az üdvözültek, akiknek van teste, de annak biológiai funkciói nem működnek.⁸⁶

A szimulált Univerzum (Simulation Argument) koncepciója szerint pedig már most is egy poszthumán civilizáció számítógépei által generált, az elődök történeteinek, történelmének szimulációjában élünk.⁸⁷

A jövő alakulása bizonytalan. A poszthumán állapot elérése kérdéses. Így lehetetlen jóslatokba bocsátkozni a jövő kultúrateremtő erejét illetően. Azonban a Lotman-i tételt⁸⁸ alapul véve – ami szerint a szemioszféra heterogén, a szemiotikai tér nem stabil, nem változatlan, a változást integrálhatjuk. A jelenben, a földi élet körülményei között kialakult szemiotikai térben értelmezzük magunkat. Ha ez a környezet megváltozik – akár a Földön kívüli szférák meghódításával, akár a virtuális valóság létrejötte okán – az új struktúrákat ad a meglévő szemiotikai térhez és csak a benne ütköző szemiotikai rendszerek száma nő. Mivel a szemioszféra és a rajta kívül eső környezet határa átjárható, a kívülről érkező tartalom a dinamikát biztosítja. Ezek hatására „a szemiotikai tér is egész kultúrarétegeket vet ki magából.”⁸⁹ A kultúra nem passzív szféra. A jelen szemioszférájába betörő struktúrák, ha elveszítik „külsődlegességüket”⁹⁰, nevet és helyet kapnak, akkor kultúránk új tartalmaként fognak működni. A betörés azonban olyan erős is lehet, hogy az új tartalom kiszorítja a régit, esetleg egymással hierarchikus viszonyba lépnek.⁹¹

⁸⁵ Nemes itt Korekert idézi

⁸⁶ Vö.: Agamben, http://www.epa.hu/01000/01014/00084/pdf/EPA01014_hid_2011_08-09_124-133.pdf (2019.03.10.)

⁸⁷ Vö: Bostrom: Are you living in a computer simulation?

⁸⁸ Lotman, 2001, 157.

⁸⁹ Lotman, 2001, 158.

⁹⁰ Uo.: 183.

⁹¹ Uo.: 184.

Irodalomjegyzék

- Agamben, Giorgio: A megdicsőült test – tanulmány, HÍD 2011/8-9. 122-133.
http://www.epa.hu/01000/01014/00084/pdf/EPA01014_hid_2011_08-09_124-133.pdf
(2019.03.10.)
- Barthes, Roland: Az öltözködés története és szociológiája, In. Divatszociológia Szerk: Klaniczay Gábor, S.Nagy Katalin, Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1982.
- Barthes, Roland: A divat rendszere, In. Divatszociológia Szerk: Klaniczay Gábor, S.Nagy Katalin, Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1982.
- Bense, M.: Jel és információ, In. Horányi Özséb – Szépe György (szerk.): A jel tudománya, Gondolat Kiadó, Budapest, 1967.
- Bogatirjov, Pjotr: A népviselet funkciói Morva-Szlovákiában, In. Divatszociológia Szerk: Klaniczay Gábor, S.Nagy Katalin, Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1982.
- Broby-Johansen, Rudolf: Az öltözködés története, Gondolat Kiadó, Budapest, 1969.
- Csabai Márta – Erős Ferenc: Testhatárok és énhatárok, Jószöveg Műhely Kiadó, Budapest, 2000.
- Csányi Vilmos-Tóth Balász: Hiedelmeink, az emberi gondolatok építőkövei, Libri Kiadó, 2014.
- Donáth Tibor: Anatómiai atlasz, Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1983.
- Dr Héjjas István: A keleti vallások filozófiája és világképe, Anno Kiadó, 2007.
- Eliade, Mircea: A szent és a profán, Helikon Kiadó, Budapest, 2014.
- Eliade, Mircea: Képek és jelképek, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1997.
- F.Dózsa Katalin: Viseletek története és restaurálás, Magyar Képzőművészeti Főiskola Restaurátor és Konzervátorképző Intézet jegyzetei, Budapest, 1982.
- Featherstone, M., Hepworth, M., Turner, B.S.: A test, Társadalmi fejlődés, kulturális teória, Jószöveg Műhely, Budapest, 1997.
- Flusser, Vilém: Nomádok 2000 1991/9, www.artpool.hu/Flusser/Flusser.html (2018.09.02.)
- Gibson, Claire: Jelek és jelképek, Kinizsi Kiadó, Budapest, 1998.
- Gordon, Beverly: Textiles The Whole Story, Uses, meaning, significance, Thames&Hudson, 2011.
- Hall, Edward T.: Rejtett dimenziók, Gondolat, Budapest, 1980.
- Heidegger, Martin: Építés/Lakozás/Gondolkodás. Utóirat, Magyar Építőművészet melléklete, 2003/1.
- Horányi Özséb: Jel, jelentés, információ, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1975.
- Husz Mária: A magyar neoavantgard textilművészet, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2001.
- Karádi Ilona (szerk.): Jelek és szimbólumok, Scolar Kiadó, 2009.
- Klaniczay Gábor: Miért aktuális a divat?, In. Divatszociológia, Klaniczay Gábor, S.Nagy Katalin (szerk.), Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1982.
- L.Menyhért László: Képzőművészeti irányzatok a XX. század második felében, Urbis Könyvkiadó, Budapest, 2006.
- Leonhardt, Helmut: Anatómiai I-II., Springer Hungarica Kft, 1998.
- Lottman, Jurij: Kultúra és robbanás, Pannonica Kiadó, 2001.
- Mészáros Ernő: A Föld rövid története, Múlt, jelen, jövő, Vince Kiadó, Budapest, 2001.
- Mezei Árpád: Építészetelméleti könyvecske, N&N Budapest, Ági Clark New York, 1996.
- Morris, C. W.: A jelelmélet megalapozása, In. Horányi Özséb – Szépe György (szerk.): A jel tudománya, Gondolat Kiadó, Budapest, 1975.
- Mothersill, Philippa: The material question: innovations in textile applications,
<http://www.pipmothersill.com/files/philippa-mothersillthe-material-choice---innovations-in-textile-applicaitons.pdf> (2019.04.30.)
- Nagy Károly: Buddhizmus, Misztika, Tibet, Változó Világ Alapítvány, 2000.
- Nemes Z. Márió: Techno hell techno heaven – A virtuális test technoszakrális reprezentációja, 2017 , [https://issuu.com/szilvinemet/docs/nemes_z.ma_rio_-_techno_hell](https://issuu.com/szilvinemet/docs/nemes_z_ma_rio_-_techno_hell) (2019.05.13.)

- Pethő Bertalan: A posztmodern, Gondolat Kiadó, Budapest, 1992.
- Pierce, C. S.: A jelek felosztása, In. Horányi Özséb – Szépe György (szerk.): A jel tudománya, Gondolat Kiadó, Budapest, 1975.
- Prieto L. J.: Funkcionális szemiotika, In. Horányi Özséb – Szépe György (szerk.): A jel tudománya, Gondolat Kiadó, Budapest, 1975.
- Ragache, Gilles (szerk.): A világ teremtése, mítoszok és legendák, Gulliver, Budapest, 1991.
- Semper, Gottfried: The Four Elements of Architecture, In. Mallgrave, Harry Francis: Architectural Theory Vol.1.: An Anthology from Vitruvius to 1870., Wiley-Blackwell, 2006.
- Shilling, Chris: The Body and Social Theory, Sage, London, 1994.
- Spencer, Herbert: A divat, In. Divatszociológia Szerk: Klaniczay Gábor, S.Nagy Katalin, Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1982.
- Szabó Tünde: A gondolkodó világ modellje, Aetas 2003, 18/1., <http://epa.oszk.hu/00800/00861/00024/2003-1-10.html> (2018.12.04.)
- Szentkirályi Zoltán: Az építészet világtörténete II., Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1980.
- Sztyepanov, Jurij Szergejevics: Szemiotika, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.
- Tillmann, J.A.: A test denaturálása, In: Távkertek – A Nyugalom tengerén túl, Kijarat, 1997. <http://www.c3.hu/~tillmann/konyvek/tavkertek/test.html> (2018.08.25.)
- Tulcsinszkij, G.L.: Ige és test a posztmodernben: <http://www.c3.hu/~prophil/profi021/tulcsinszkij.html> (2019.05.04.)
- Veress Zsuzsanna (szerk.): Teremtéstörténetek, Interpopulart, 1993.
- Zádor Anna, Genthon István (szerk.): Művészeti lexikon, 1965-68. Akadémiai Kiadó, Budapest

Webes hivatkozások

A kipá (sapka és kendő viselet) <http://www.zsido.hu/zsido-hitelet-vallas-szokasok-rabbi/zsido-jelkepek/a-kipa> (2018.08.24.)

Az elektronburok szerkezete: <http://www.mechatronika.hu/wp-content/uploads/2015/09/4-Elektronburok-szerkezete.pdf> (2018. 06.24.)

Boström, Nick: Are you living in a computer simulation, <https://www.simulation-argument.com/simulation.pdf> (2018.09.20.)

Földrajzi fogalomtár: <http://geogo.elte.hu/segedanyagok/szakmodszertani-felkeszueles-segedanyagai/foldrajzi-fogalomtar/11-foldszerkezet-foldrajzi-burok-foldtortenet> (2018. 06. 22.)

Lehman Miklós: Virtuális valóság, <http://www.lehmann.hu/digitaliselme/chapter7.html#> (2019.05.16.)

Képek forrása

1,2,4,5,15,16,19 ábra: saját ábrák a tézis bemutatásához

3.ábra: Geb és Nut,

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?partid=1&assetid=277402001&objectid=114362 (2018.09.11.)

6.ábra: Római falazatok, <https://roma-bella.com/wp-content/uploads/2017/11/pdf046.jpg> (2018.09.11.)

7.ábra: Peter Testa Carbontower, http://www.testawaiser.com/twinc_files/tw_bg.jpg (2018.09.25.)

8.ábra: Boiler Suit, <https://talesofthread.com/blogs/tales/114055175-guy-s-hospital-london-woven-metal-boiler-suit> (2019.05.19.)

9.ábra: Le Corbusier Modulor, <http://design-matin.com/wp-content/uploads/2012/09/le-modulor-le-corbusier.jpg> (2018.09.12)

10.ábra:A térhasználat fokozatai, <http://www.martinkrupicka.cz/clanky/rady-a-tipy/proxemika-vzdalenosti,-ktere-rozhoduji/> (2019.02.20.)

kiegészítve saját, magyar nyelvű szöveggel

11-12.ábra: <https://www.ancient-origins.net/news-history-archaeology/egyptian-child-mummy-dumped-garbage-france-now-restored-020342> (2018.09.15.)

13.ábra: csont ereklye, <http://ewhorralcampbell1.workflow.arts.ac.uk/research-treasures-of-heaven> (2018.09.15.)

14.ábra: Női viselet az 1800-as évek végétől az 1920-as évek közepéig, <https://earthlymission.com/history-of-womens-fashion-year-by-year/> (2019.05.13.)

17.ábra: koshák, <https://www.hinduwebsite.com/jiva.asp>. (2018.09.25.)

18.ábra: a fej réteges felépítése, saját, magyar nyelvű felirattal kiegészítve, <http://biology-diagrams.blogspot.com/2013/01/meninges.html> (2018.09.21.)